

**Rotterdam
gaat voor
groen.**

De finish

Rotterdam gaat voor groen 2018-2022

**Gemeente
Rotterdam**

'...geweldig om te kunnen zeggen dat we dit doel hebben behaald.'

Rotterdam is populair. Om te wonen, te werken en te bezoeken. En om iedereen die van de stad gebruik maakt, ook echt te laten genieten, zijn parken en plantsoenen en ander groen noodzakelijk. Dat heeft dit college zich goed gerealiseerd. In vier jaar 20 hectare extra groen in onze stad. Dat doel stelde het college zich in 2018 met het plan *Rotterdam gaat voor groen*. Ambitueus, volgens velen. Maar noodzakelijk voor een groeiende stad. Wat vind ik het geweldig om te kunnen zeggen dat we dit doel hebben behaald. Rotterdam is zelfs 21,5 hectare groen rijker! Dat zijn omgerekend ruim 29 voetbalvelden.

Als wethouder buitenruimte heb ik gezien hoe belangrijk groen is voor onze stad. Het maakt onze woonomgeving aantrekkelijk, en het is goed voor ons humeur en de sociale contacten in wijken. Maar ook voor klimaatadaptatie; voor waterberging en het voorkomen van hittestress, en meer biodiversiteit. En laten we de financiële factor niet vergeten; een aantrekkelijke, gezonde stad maakt meer economische ontwikkeling mogelijk.

De enorme hoeveelheid groen die we afgelopen jaren erbij hebben gekregen in de stad, maakt mij hartstikke trots. Maar ik sla de gemeente niet te hard op de schouders want we deden dat niet alleen. Groen op daken, in tuinen en op binnenterreinen, talloze bewoners en ondernemers hebben hun handen uit de mouwen gestoken. Met *Rotterdam gaat voor groen* hebben we een beweging in gang is gezet van groen denken en doen. Die beweging is de afgelopen jaren alleen maar groter geworden. Groen hoort er steeds meer bij en bevestigd zijn waarde voor de stad. Bij schoolpleinen, bij nieuwbouw, bij inrichtingsplannen. We doen het groen.

Ons doel uit 2018 is behaald. Maar we zijn zeker niet klaar. De stad groeit. Er komen steeds meer inwoners bij. Dan is het belangrijk om genoeg woningen en voorzieningen te hebben. Maar juist ook meer groene plekken waar de bewoners naartoe kunnen en van kunnen genieten!

Vincent Karremans

Wethouder Handhaving, Buitenruimte, Integratie en Samenleven
Locoburgemeester

Rotterdam gaat voor groen: doel behaald!

Twintig hectare extra groen erbij in de periode van 2018-2022. Dat was het doel van het college in deze collegeperiode en beschreven als collegegetarget. In het actieplan *Rotterdam gaat voor groen, 20 hectare erbij (april 2019)* beschreven we hoe we dit voor elkaar wilden krijgen; met groen in de openbare ruimte, groene daken, groene werklocaties en groen dichtbij huis. **En dat is meer dan gelukt!**

Samenwerken

Als gemeente bezitten we veertig procent van de ruimte in de stad. We konden deze groene opgave dus niet alleen oppakken. Daarom zijn we gaan samenwerken. Met bewoners, woningcorporaties, ontwikkelaars, bedrijven en sociale ondernemers die ook oog hebben voor groen. En we stelden subsidie en stimuleringsgeld beschikbaar. Ook hebben we aan onze eigen plannen voor herinrichting van de buitenruimte meer groen toegevoegd.

Groen hoort erbij

Groen wordt steeds belangrijker. Voor Rotterdam én de Rotterdammers. Er is in de afgelopen jaren duidelijk een groene beweging ontstaan. Zeker in coronatijd, zagen we hoe onmisbaar groen is om fijn te wonen. Maar ook bijvoorbeeld de gemeenteraad zet groen hoog op de agenda. En we kijken steeds meer naar de kwaliteit van groen. Het gaat niet alleen om die extra vierkante meters, maar ook om wat voor soort groen het beste past. Groen krijgt steeds meer een plaats in onze inrichtingsplannen; bomen en plantsoentjes krijgen als vanzelf een plek. En ook bij nieuwbouwcomplexen en op schoolpleinen hoort groen erbij.

Succes

De grootste groene stappen hebben we gemaakt in de openbare ruimte en op de daken; dat is ook het beste meetbaar. Een andere grote ontwikkeling zijn de groenblauwe schoolpleinen. Vóór 2018 moesten we scholen bijna overhalen om subsidie te accepteren. Nu hebben we elk jaar meer aanvragen dan beschikbaar subsidiegeld. Omdat scholen de voordelen zien; groen leeft. En onderschat ook alle kleinere acties niet! De tuintjes, de buurtacties, de nieuwe bomen, bewoners

die in meer dan 1.000 straten actief waren met groen. Juist daar blijkt dat je ook met weinig vierkante meters heel veel verschil kunt maken.

Hobbels

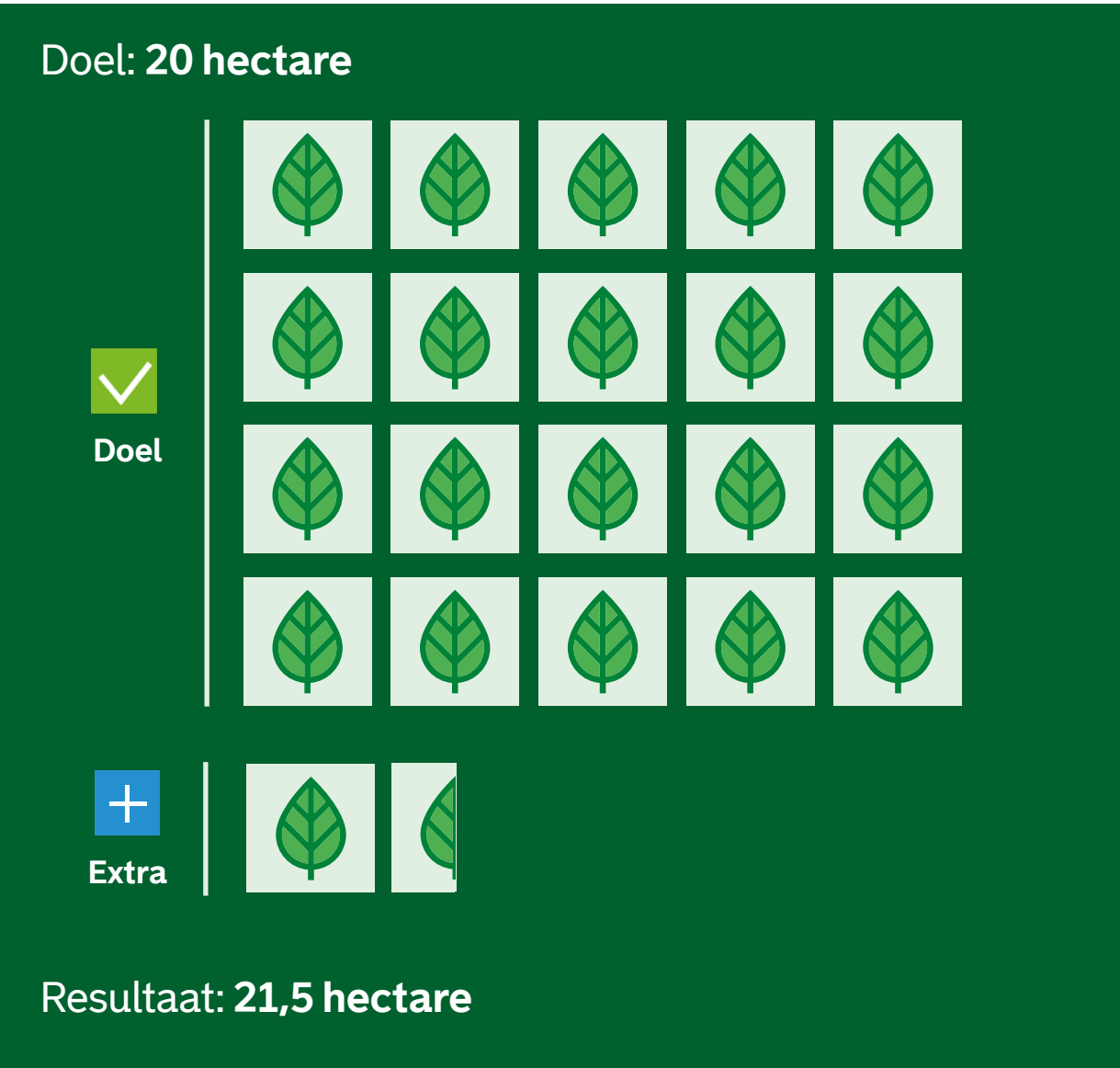
Natuurlijk zijn we als gemeente hobbels tegenkomen op deze groene weg. Vooraf dachten we dat het vergroenen van bedrijventerreinen een relatief eenvoudige opgave was. Het zijn veel grote terreinen met asfalt; daar valt winst te behalen! Maar de praktijk is grilliger. Bij veel ondernemers is het uitgangspunt dat het groen iets moet opleveren. Dus kiezen ze bijvoorbeeld eerder voor zonnepanelen dan voor een groen dak. En ruimte voor groen maken door parkeerplaatsen op te offeren, is ook geen makkelijke keuze. We maken nu een koppeling met duurzaamheid en hopen via die route meer groene winst te kunnen halen bij bedrijventerreinen.

Doorgaan

Rotterdam gaat voor groen heeft gezorgd voor enthousiasme onder alle betrokken Rotterdammers. Met een extraatje van ons budget konden veel plannen doorgaan met net dat groene tintje. En het heeft een mooi resultaat opgeleverd. Maar dat betekent niet dat we nu achterover kunnen leunen. Het groen komt immers niet vanzelf. Er liggen nog steeds relatief veel tegels in wijken en in tuinen, er zijn nog volop daken groen te maken en ga zo maar door. Dus blijven we het onder de aandacht brengen en mensen op ideeën brengen. Nieuwbouw? Dan ook meteen een groen dak of een groene tuin! Schoolplein? Dan ook meteen een groenblauwe versie! Samen met al die partijen in Rotterdam die bezig zijn met groen. Met elkaar bereiken we meer!

Groene resultaten

Aan het einde van de periode september 2018 tot en met november 2021 staat de teller op 21,5 hectare extra groen in Rotterdam.

Openbare ruimte

Totaal: **12,1 hectare** (12.1272 m²)
extra groen aangelegd en in voorbereiding

■ **7,2 hectare** aangelegd van september 2018
tot en met november 2021

■ **4,9 hectare** voorbereid en komt eraan

Dichtbij huis

1.275 straten

groener gemaakt door bewoners. Resultaat: ruim 6.500 m² extra groen

Tuincoach helpt met nieuwe voortuinen na rioolvervang

18.000 m²

nieuw groen in tuinen en op daken, met subsidie klimaatadaptatie

20 nieuwe groenblauwe schoolpleinen

Honderden jonge boompjes van het Bomencircus

Vele geveltuinen aangelegd

119.361 tegels vervangen tijdens
tegelpweddrijd door gras of planten, in 2021

Werklocaties

Winkelen in groene omgeving:

Nu in Keizerswaard en Lage Land, straks ook in Hoogvliet

Ondernemers zorgden voor meer groen:

onder andere bij Plein 1953, Hoogstraat, Eendrachtspaleis, Spaanse Polder

Verantwoording

De meetmethode die we in 2018 en 2019 gebruikten (luchtfoto's die het verschil in groen tussen jaren laten zien), bleek niet betrouwbaar. Daarom is in 2020 in overleg met de Rekenkamer de meetmethode aangepast. Het saldo van de vierkante meters extra groen tot en met 2021 is zo bepaald:

- Infraroodberekeningen bij jaarlijkse luchtfoto's van groene daken (dat groen levert wel een betrouwbaar beeld op);
- Vierkante meters van inrichtingsplannen die na september 2018 zijn uitgevoerd;
- Vierkante meters van inrichtingsplannen voor de buitenruimte die zijn vastgesteld van september 2018 tot en met november 2021. Dit groen is dus niet altijd al aangelegd, maar het besluit tot aanleg is wel genomen.

De verschillen tussen de jaren in vierkante meters op private terreinen, zoals bij bewoners en bij bedrijven, kunnen we niet goed berekenen met luchtfoto's en tellen we daarom niet mee in de totaal behaalde hectaren aan groen.

Voorplein Depot Boijmans van Beuningen

Motorstraat

Wijkpark Oude Westen

Groen in de openbare ruimte.

Foto: Polderlaan

Bij alle plannen voor herinrichting van de openbare ruimte hebben we als gemeente waar mogelijk groen toegevoegd. Al dan niet met een financiële bijdrage vanuit *Rotterdam gaat voor groen*.

De voorbereiding en uitvoering van buitenruimteprojecten kosten tijd. Vaak zit er minimaal een jaar tussen planvorming en het moment dat het groen buiten te zien is. Er is nu dus groen te zien uit de plannen van afgelopen jaren, en er is nog veel groen in aantocht uit de plannen van dit jaar.

In enkele gevallen hebben we ook groen aangelegd op locaties waar geen (her)inrichting gepland stond, bijvoorbeeld in wijken met weinig groen. Dit heeft flink wat pleinen en straten een stuk aantrekkelijker gemaakt.

Resultaten

Van september 2018 tot en met november 2021 is in totaal 7,2 hectare extra groen aangelegd. 4,9 hectare is in voorbereiding voor uitvoering in 2022 en 2023. In totaal komt er dus 12,1 hectare bij. Zo'n 200 straten, pleinen en parken zijn groener gemaakt.

Het nieuwe groen is verspreid over de stad. Zo is er extra groen aangelegd bij de Kindercampus (Hillesluis), het Vredenoordplein (Kralingen), de Bloklandstraat (Oude Noorden), de Polderlaan (Hillesluis), de Veerlaan (Katendrecht), de Veldenbuurt (Charlois), de wijk sportvoorziening in Pernis en de Troubadourlaan (Hoogvliet). Het plein aan de Kokerstraat hebben we samen met een bijdrage van Stichting De Verre Bergen opnieuw ingericht tot een groene oase.

Ecologische verbindingen

Bij het toevoegen van extra groen in de buitenruimte, hebben we ons zeker niet alleen gericht op de kwantiteit, maar ook op de kwaliteit. We ontwikkelden een voorbeeldlijst van planten, struiken en bomen die te gebruiken zijn bij de aanleg van groen en leiden tot een grotere biodiversiteit. Ook werkten we aan ecologische verbindingen. Verbindingen waarbij we groene plekken aan elkaar koppelen, zowel binnen de stad als naar buiten. Zo ontstaat een recreatieve route met water en groen, die aantrekkelijk is voor mens en dier.

De drie ecologische verbindingen waar we aan werkten:

1. Rondje Stadionpark, van Zuiddiepje (bij Eiland van Brienenoord) naar Park De Twee Heuvels;
2. De Steilrand, van de Schie naar de Rotte, langs Park 16-Hoven;
3. Van de Heemraadssingel naar het Vroesepark.

Het Rondje Stadionpark is een prachtige route over het Eiland van Brienenoord, langs de kades van de Nieuwe Maas, de Kuip, door park de Twee Heuvels, over een dijkje en langs de vele sportvelden. De laatste onderdelen van de ecologische verbinding langs het Rondje Stadionpark zijn klaar in 2022.

Het Rondje Stadionpark maakt de omgeving letterlijk 'loopvriendelijker', en won daarom de LoopAward 2021. De jury over 'de recreatieve route waar informeel gesport kan worden en waar zitgelegenheden zijn voor ouderen en speeltoestellen voor kinderen': 'Willen we wandelen serieus nemen, dan moeten we er ook letterlijk ruimte voor maken en aandacht aan besteden, dat wordt hier gedaan. Zuid in Rotterdam is echt in beweging!'

De tweede verbinding, De Steilrand, wordt een mooie route aan de noordzijde van de stad. Het plan voor deze ecologische verbinding is eind 2021 afgerond. De eerste onderdelen van het plan worden uitgevoerd in 2022.

De derde verbinding wordt een groene route vanaf Het Park via het nieuwe Tuschinskipark naar het Vroesepark. Enkele projecten om dit te realiseren voeren we in 2022 uit. Bij de Heemraadssingel hangt dit samen met onder andere de rioolvernieuwing die hier nodig is.

Vooruitblik

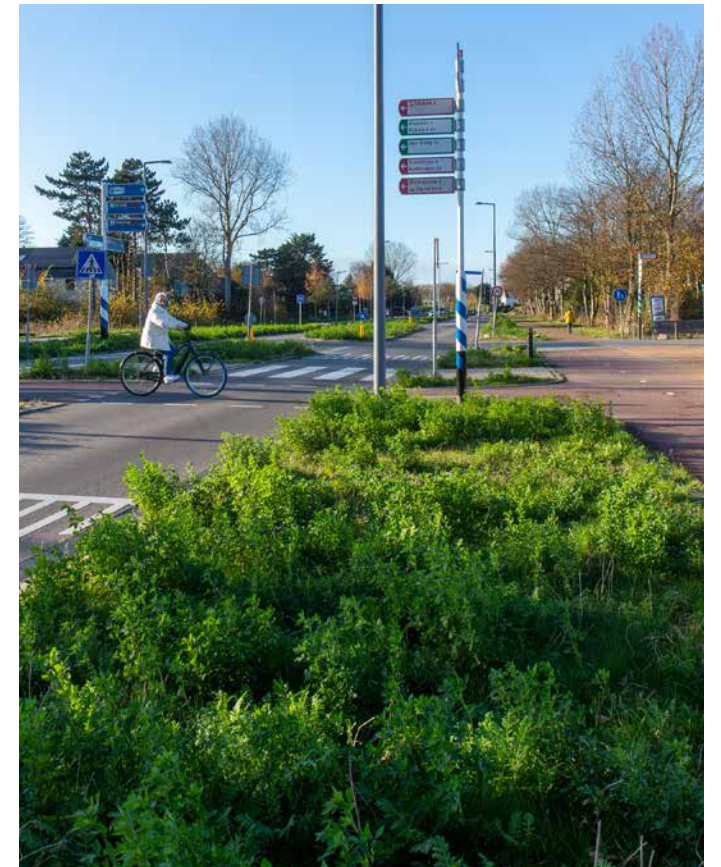
In 2022 en 2023 komt er veel groen bij. Bijvoorbeeld bij het Driehoeksplein, de Hertekade, de Blommersdijkselaan, de Maaskade, het Tuschinskipark, het Taandersplein, de Tiengemetensingel en het busstation Zuidplein. Op Zuid worden ook nog andere pleinen met groen ingericht, zoals het Ericaplein, het Slotboomplein en de Eva Cohen-Hartogkade.

Oostervant

Ecologische verbinding Stadionpark

Schelpweg Hoek van Holland

Zwanenburg

Pantserstraat / Slagheksstraat

Eva Cohen-Hartogkade

Prins Alexanderplein

Bloklandstraat

Coolhavenstraat

Terwenakker

Linker Rottekade

Schepenstraat

Tuschinski park

Beukelsplein

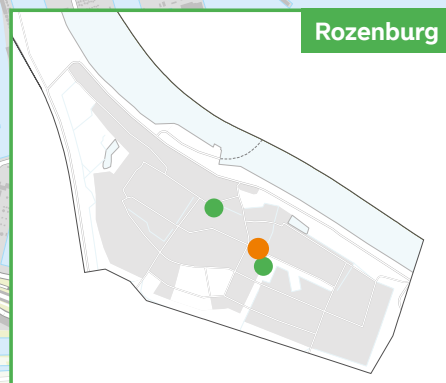
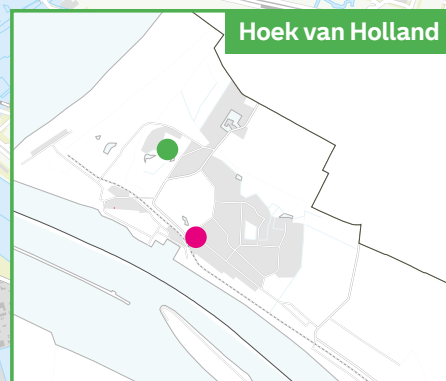
Hollandsestraat en Overijsselsestraat

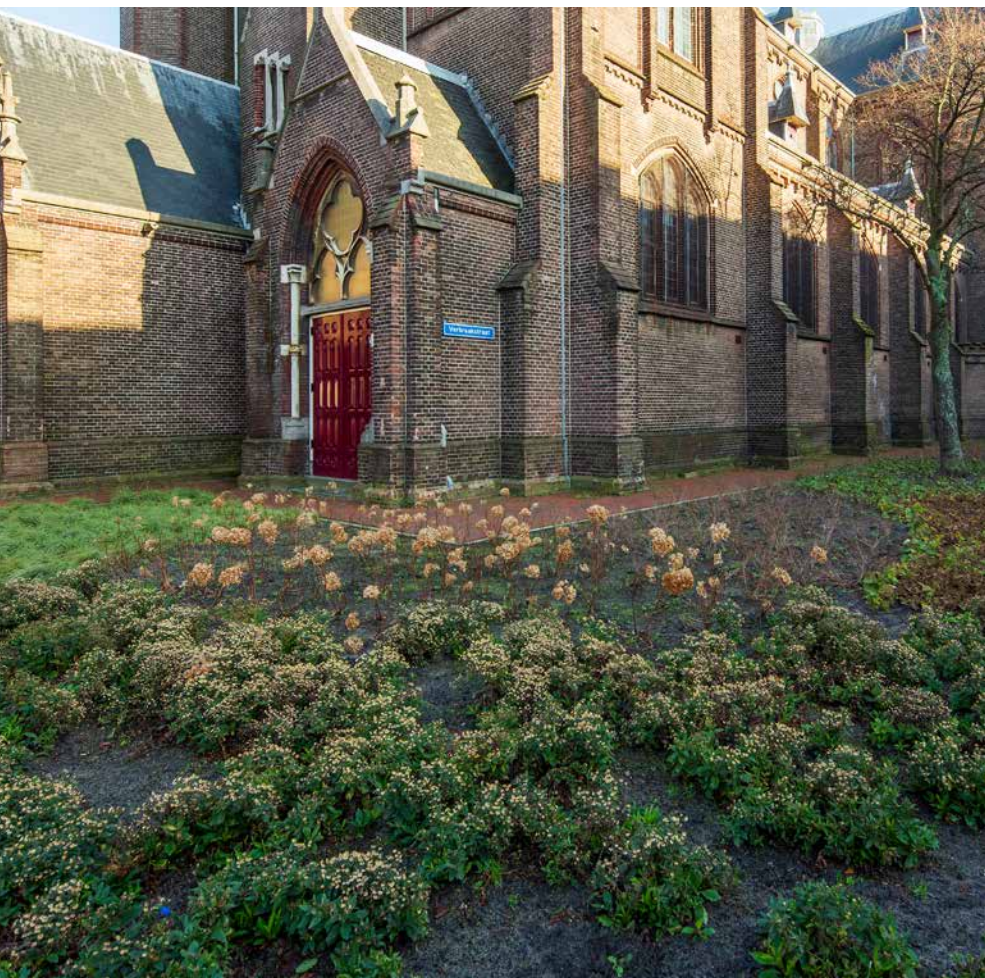

Burgemeester Oudlaan

Extra groen in openbare ruimte

- Klaar
- In uitvoering
- Uitvoering start 2022 - 2023

Plein bij Hildegardiskerk

Pleintje Staringbuurt

Binnentuin Peperklip

Entrepotplein

Veerlaan

Johannes de Vouplein

Paradijslaan

Warande

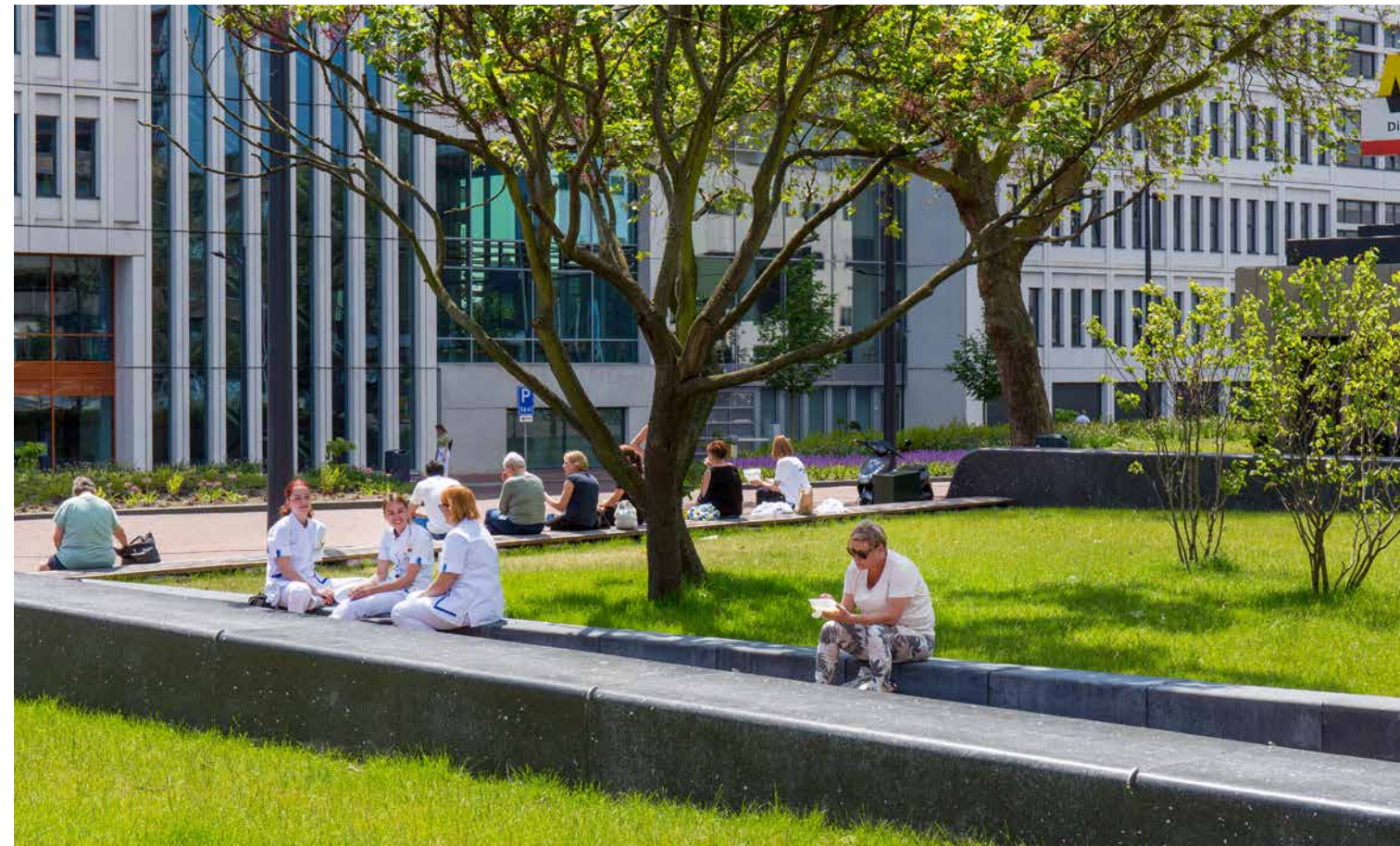
Boomgaardhof

Nassauhaven

Kokerstraatplein

Burgemeester Sint Jacobsplein

'Een plek om te denken en herdenken'

De kade bij het Joods Monument op de Kop van Zuid is nu nog een kale, stenen plek. In juli 2022 wordt dit historische stukje Rotterdam veel groener. Frank van Gelderen, secretaris van de Stichting Loods 24 en Joods Kindermonument, is er blij mee. 'Het monument wordt zo onderdeel van een meer leefbare omgeving.'

Op de foto:
Frank van Gelderen

De Eva Cohen-Hartogkade is een bijzondere plek in Rotterdam. Er staat een overgebleven stuk muur van de omheining van het toenmalig Gemeentelijk Handelsterrein. Joodse Rotterdammers werden hier tijdens de Tweede Wereldoorlog verzameld en gedeporteerd naar werk- en vernietigingskampen. De muur is al bijna 30 jaar een herdenkingsmonument. Van Gelderen en zijn stichting organiseren deze herdenkingen.

Karaktervolle uitstraling

De gemeente Rotterdam maakt het plein aantrekkelijker door er meer groen aan te leggen. En er komen 10.000 steentjes te liggen die samen een kunstwerk vormen. De stichting steunt deze plannen.

Van Gelderen verwacht dat de nieuw ingerichte kade een meer karaktervolle uitstraling krijgt. 'Nu staan er een paar bankjes in een kale vlakte. Met het groen en het kunstwerk nodigt de plek veel meer uit om er te gaan zitten. Het wordt dan een echt rustpunt. Mensen kunnen daar dan mijmeren over wat er is gebeurd in de Tweede Wereldoorlog. Maar het is ook goed als ze er hun eigen leven overdenken. Een plek dus om te denken en herdenken.'

'We hadden elkaar snel gevonden'

Stichting De Verre Bergen heeft als missie Rotterdam sterker te maken. Dat doet de stichting door sociaal-maatschappelijke initiatieven te bedenken, te steunen en uit te voeren. 'Investeren in het vergroenen van de stad valt daar ook onder. Want een groen plein ziet er niet alleen aantrekkelijker uit, het geeft ook verkoeling, verhoogt de biodiversiteit, vangt meer regenwater op en nodigt mensen sneller uit om elkaar te ontmoeten', Bas Woudstra, programmamanager van De Verre Bergen.

Op de foto:
Bas Woudstra

'Meer groen maakt dus niet alleen de stad sterker, maar ook de Rotterdammers. In deze visie vonden wij en de gemeente elkaar snel. Samen hebben wij heel bewust gekozen voor de Kokerstraat in Hillesluis. In de stenige stadwijken op Zuid zijn de voordelen van groen extra hard nodig. De omwonenden hebben we nauw betrokken bij de inrichting van het plein.'

Een kijkje nemen

'Jammer genoeg was het vanwege corona soms wat lastiger om met z'n allen samen te komen. Maar volgens mij is iedereen heel blij met het resultaat en zien bewoners het echt als hun plein. Ik vond het een leuk en interessant traject

en heb me voorgenomen om er regelmatig een kijkje te gaan nemen om te polsen hoe het erbij ligt en of bewoners er nog blij mee zijn. Of we vaker gaan investeren in groen? We staan absoluut open voor het gesprek daarover.'

Groene daken.

Het zijn dé groene alleskunnende daken. Ze maken onze stad letterlijk groener, vormen een buffer bij regenwaterafvoer, zorgen ervoor dat het dak langer meegaat en houden een pand op temperatuur. En soms zijn ze te gebruiken als dakterras of daktuin. Samen met de openbare ruimte, zorgen groene daken voor de meeste hectaren aan extra groen.

Als gemeente hebben we op allerlei manieren de aanleg van groene daken gestimuleerd. Bijvoorbeeld met subsidie voor bewoners, ontwikkelaars en woningcorporaties. In 2020 zijn we overgestapt van een subsidie voor groene daken naar de subsidie klimaatadaptatie, voor de aanleg van een groen of waterbergend dak of bijvoorbeeld het groener maken van tuinen.

Vele gebouweigenaren vatten, ook zonder deze subsidie, het plan op hun daken groener te maken. Of wilden dat doen met een kleine impuls van de gemeente. Grote succesvolle voorbeelden van groene daken hebben we ter inspiratie een podium gegeven. Voor groene daken

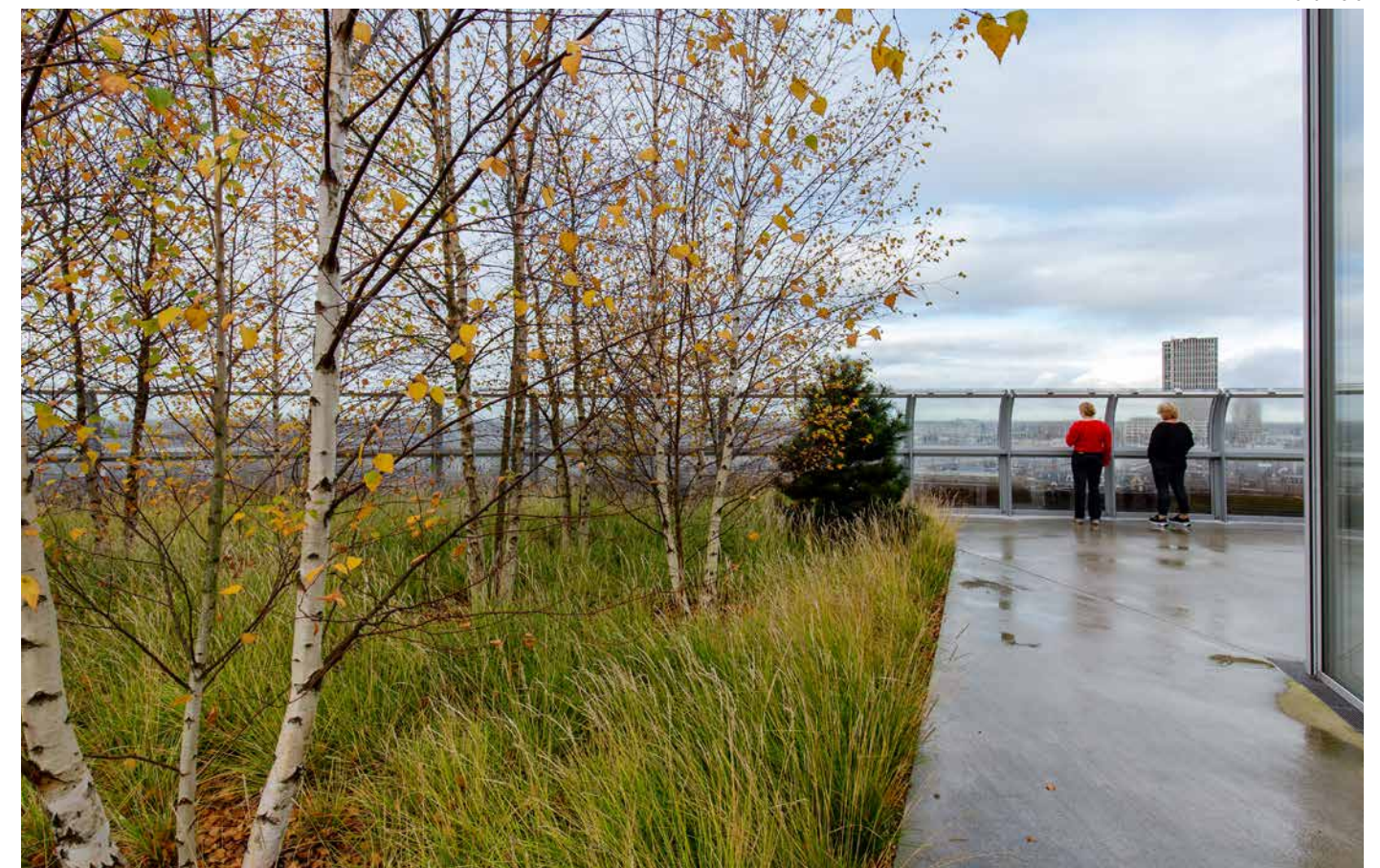
van de woningcorporaties sloten we aan bij de jaarlijks te maken prestatieafspraken. Met hen is afgesproken dat ze zorgen voor extra groen door te zoeken naar win-winsituaties, en het concreet te maken op buurt- of complexniveau. Dit wordt aangepakt met Rotterdams Weerwoord, een samenwerkingsverband dat de stad voorbereidt op een extremer klimaat.

Bij een groen dak kiezen eigenaren steeds vaker voor beplanting die meer water kan bergen dan de standaard-dakbeplanting met sedum. Ook kiezen ze vaker voor meer gevarieerde planten die bovendien aantrekkelijker zijn voor dieren.

Bewoners stimuleerden we hun dak te vergroenen, ook met de subsidieregeling. Met Rooftop Revolution Rotterdam startten we in 2019 met een wijkaanpak, waarbij we gebouweigenaren (bewoners en Verenigingen van Eigenaars) enthousiasmeren gezamenlijk hun dakplannen te verwezenlijken.

Dakakkers

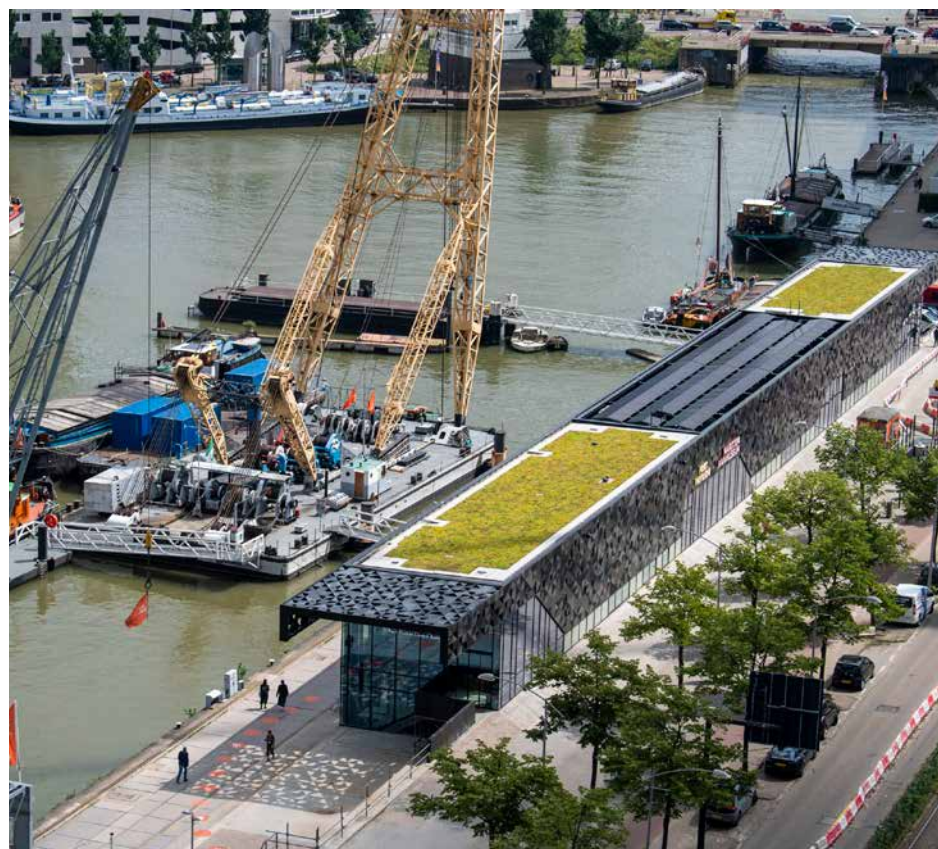
Daktuin Depot Boijmans van Beuningen

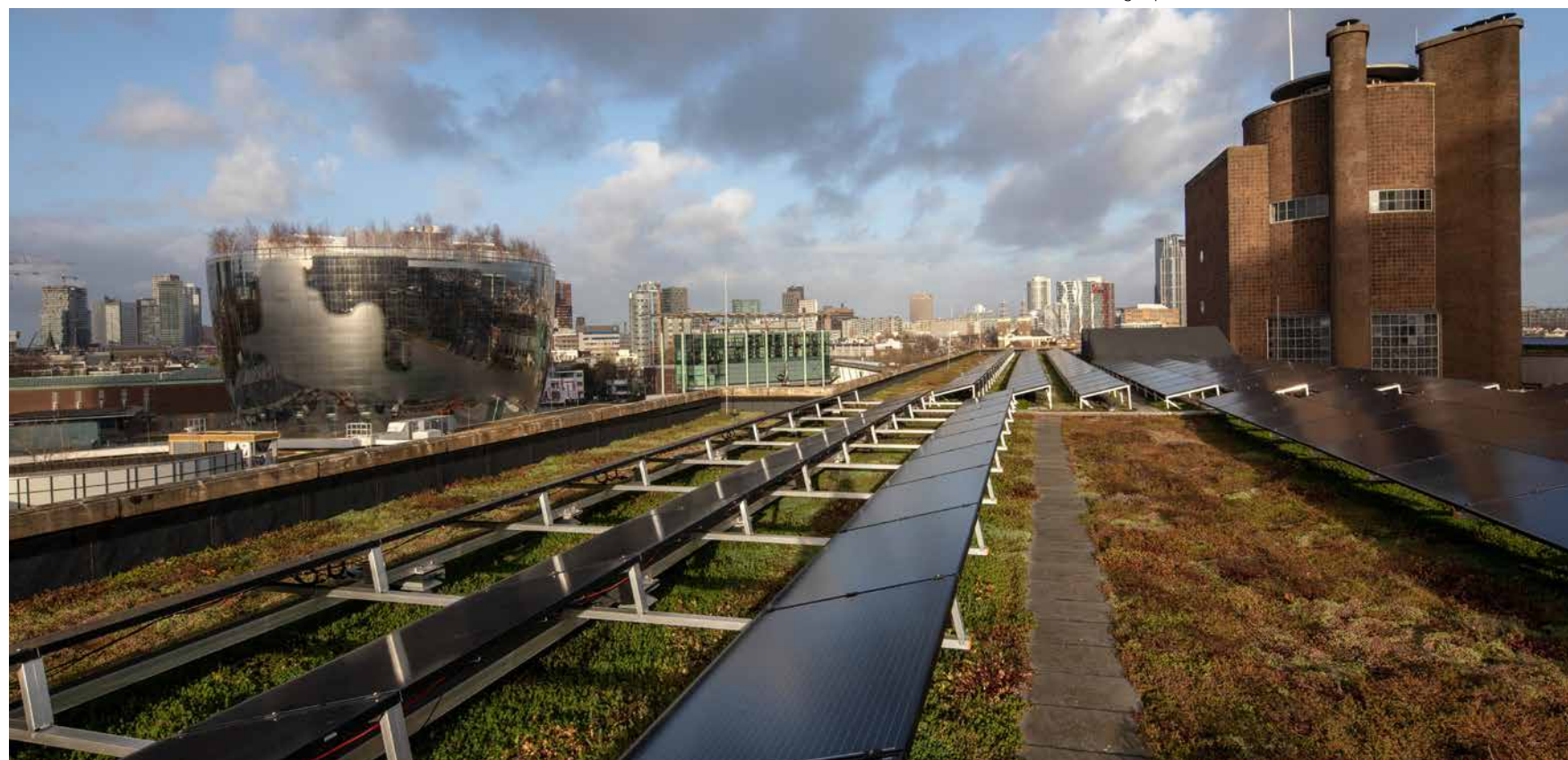
De Peperklip

Yoga op het dak Timmerhuis

Leuwapaviljoen

Hogeschool Rotterdam

Resultaten

In totaal is er vanaf april 2018 tot april 2021 9,1 hectare nieuw groen dak bij gekomen op 1.074 nieuwe groene daken. Nog in elk geval 0,3 ha is in aantocht van groene daken die met subsidie worden aangelegd. Van april 2020 tot april 2021 kwam er 3,2 ha nieuw groen dak bij.

Er kwamen relatief veel kleine groene daken bij, verspreid door de stad. Ook zijn een paar grote groene daken gemaakt bij nieuwe woningbouwprojecten, zoals de Groene Kaap op Katendrecht, Little C nabij de Coolhaven en de Startmotor nabij Zuidplein. En ook op het drijvend kantoor van de Global Commission on Adaptation in de Rijnhaven, het Leuvepaviljoen, op diverse panden in de Robert Fruinstraat (West) en op de daken van de Vereniging van Eigenaars Buizenwerf in Kralingen. In het centrum zijn opvallende groene daken de daktuin op het Depot Boijmans van Beuningen en het binnenkort op te leveren groene dak van De Doelen. Ook het dak van Calypso is groen geworden. Scholen hebben steeds vaker een groen dak, zoals de nieuwgebouwde Fatimaschool in Schiebroek.

Met de subsidie klimaatadaptatie is in 2021 6.962 m² nieuw groen aangelegd, bijvoorbeeld op daken en in tuinen. Sinds de start van deze regeling in 2020 is in totaal 17.947 m² nieuw groen aangelegd.

Rooftop Revolution Rotterdam voerde in de wijken Hoogkwartier, Het Nieuwe Westen, Bloemhof en Middelland 'dakenscans' uit in opdracht van gebouw-eigenaren. De scans brengen in kaart wat mogelijk is op een dak en wat de kosten zijn. Het resultaat van deze scans is bijna 4.600 m² aan groen dak. De uitvoering hiervan staat het komende jaar op de planning.

Groene daktuin

Vooruitblik

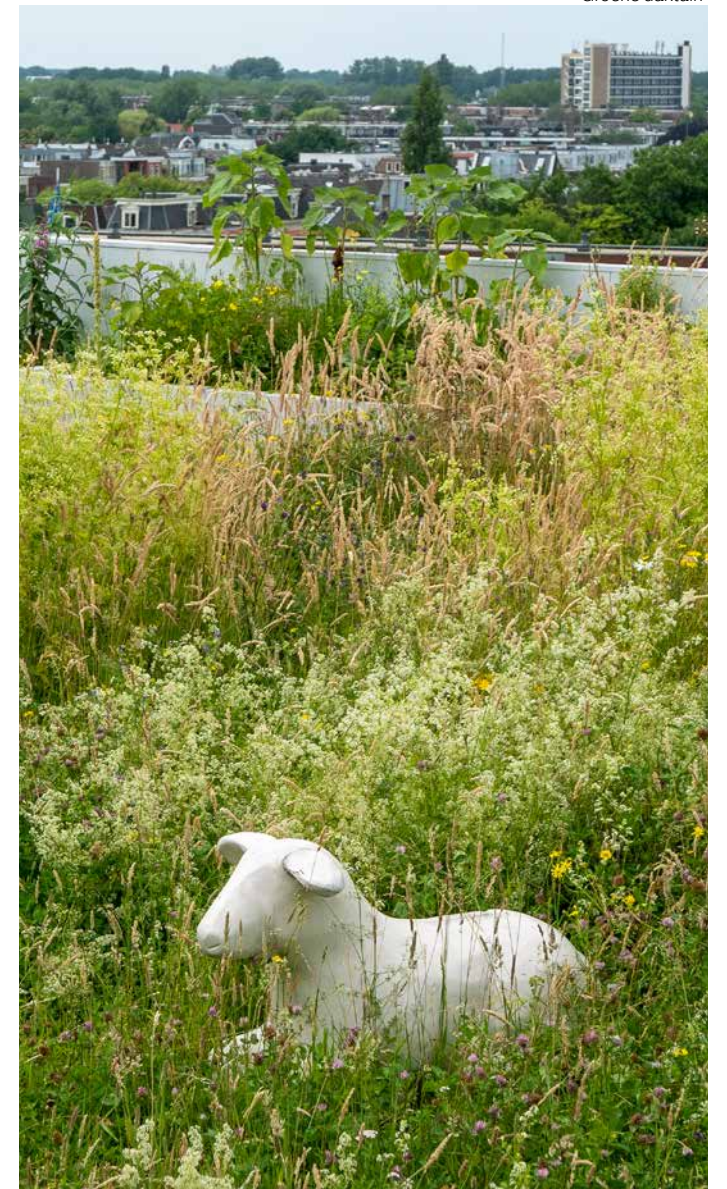
Daken worden de komende jaren steeds meer gebruikt als extra ruimte voor allerlei functies, waaronder groen. We onderzoeken of we als gemeente sturing kunnen geven aan waar welke dakfunctie het meest interessant is. Bijvoorbeeld voor de oplossing van een waterbergingprobleem, de aanpak van hittestress of de toevoeging van groen aan de openbare ruimte.

Veel vierkante meters groen dak zijn in ontwikkeling de komende jaren. Denk aan de Zalmhaventoren, het dakpark op de Hofbogen, de Cooltoren (centrum), Casanova en The Muse (Wijnhaven-eiland), de Toren van Babel en Eden District (Lloyd Kwartier), het Huis op Zuid en het Dakdorp op gebouw De Kroon (Delfshaven).

De subsidie klimaatadaptatie wordt in 2022 voortgezet. Ook kijken we met Rooftop Revolution Rotterdam of en hoe hun wijkaanpak kan worden voortgezet. De komende jaren verwachten we met hun wijkaanpak nog zo'n 20.000 m² nieuw groen dak.

Dakpark

Dakpark

Groene daken

'Over vijf jaar zijn groene daken gewoon'

Anne Bo Vis is mede-eigenaar van de winkel Het Derde Servies. Naast hergebruik heeft ze nog een missie: de stad vergroenen. Daarom is ze wijkaanjager groene daken in de wijk Middelland.

Op de foto:
Anne Bo Vis

Ik wil mijn generatiegenoten opvoeden zodat ze twee keer nadenken voor ze iets weggooien of iets nieuws kopen. Vroeger gingen spullen een leven lang mee en hadden mensen er respect voor. Ze gaven dingen van generatie op generatie door. Nu is dat heel anders.'

Een praatje

'Ik ben ook wijkaanjager voor Rooftop Revolution Rotterdam, samen met mijn groenedakenpartner Florian Nelemans. Het doel is bitumen op daken zo veel mogelijk te bedekken met sedum en daktuinen en -parken aan te leggen. Daarvoor enthousiasmeer ik mensen. Ik loop veel door de wijk en maak met iedereen een praatje. Zo weet ik wat er speelt en wie ik moet benaderen.'

Flinke klapper

'Op het moment lopen er zo'n dertig projecten in Middelland. Met woningcorporatie Woonstad zijn we er bijna uit om het dak van het Vliegerblok aan de Rochussenstraat te vergroenen. Het parkeerdek wordt een bloemenwei en op de appartementen komen sedum en zonnepanelen. Dat is met 3000 m² een flinke klapper.'

Toekomst

'Veel mensen weten inmiddels wel dat groene daken bestaan en waarom het goed is. Maar we zijn nog lang niet klaar. Ik geloof oprecht dat groene daken de toekomst hebben. Over een jaar of vijf zijn ze heel gewoon.'

'Een fantastisch project met vele uitdagingen'

Begin 2021 is project De Groene Kaap opgeleverd. De nieuwbouw in Katendrecht bestaat uit woontorens, gestapelde stadswoningen, binnentuinen, daktuinen en een wandelroute van de hoofdingang tot over de daken. De hoven en daktuinen vormen een route waardoor je een wandeling door het complex kan maken: een dakwandelroute.

Op de foto:
Thod Binder

Binder Groenprojecten uit Poortugaal legde de daktuinen (zo'n 7500 m²) en looproutes aan. Dit bedrijf legt al 25 jaar daktuinen aan. In totaal bijna 370.000m². Dat zijn 52 voetbalvelden! 'De Groene Kaap was een fantastisch project met vele uitdagingen', zegt commercieel directeur Thod Binder. 'Hoe voer je het water af, waar sla je het water op, welke heesters en bomen plant je waar en hoe overbrug je de enorme hoogteverschillen. En we moesten alles aanleggen tussen de bouwwerkzaamheden door. Hectisch, maar met een geweldig resultaat. Dat vinden ook de bewoners en de Vereniging van Eigenaars.'

Win-win

De laatste 10 à 15 jaar is functioneel groen vast onderdeel van nieuwbouwprojecten. Als Binder voor die tijd over functioneel groen sprak, keken mensen hem glazig aan. 'En dat terwijl groen zó belangrijk is in de stad. Niet alleen voor wateropslag, biodiversiteit en het tegen gaan van hittestress. Ook de beleving van groen is belangrijk voor veel bewoners. Denk aan recreatief gebruik en ontspanning. En naar mijn mening maakt functioneel groen ook het vastgoed meer waard. Win-win dus.'

'Dit dak past perfect in het grotere plaatje'

De Doelen wil een plek zijn waar iedere bezoeker zich welkom voelt en graag terugkomt. 'We vinden het belangrijk dat mensen hier niet alleen naar binnen kunnen voor concerten en congressen, maar ook voor ontmoeting, studie, een expositie of om het gebouw te bekijken. Hoe waanzinnig zou het zijn als ze dan ook het dak op kunnen voor een kopje koffie, het spectaculaire uitzicht of een openluchtconcert?', zegt Janneke Staarink, directeur van De Doelen.

Op de foto:
Janneke Staarink

'Het blauwgroene dak past wat ons betreft dus perfect in het grotere plaatje! Het dak is nu nog niet vrij toegankelijk, maar we dromen stiekem al van een trap die vanaf het Schouwburgplein zo naar ons dak gaat. In 2020 zijn alle voorbereidingen getroffen voor de metamorfose. In 2022 wordt de beplanting aangelegd op de kratten die het regenwater gaan opvangen. Ik ben echt zó benieuwd naar het eindresultaat!'

Mooie aanvulling

'Er komen allerlei planten, siergrassen en kruiden. Ook krijgen we bijenkorven, insectenhôtels en een houten vlinder die alles met elkaar verbindt. Het dak is een mooie aanvulling op onze missie om een toegankelijke plek te zijn voor alle Rotterdammers. En het is een voorbeeld voor al die andere stadsdaken die nog vergroend worden. Ik hoop dan ook dat iedereen hier straks een kijkje kan komen nemen.'

De finish - Rotterdam gaat voor groen.

Groene werklocaties.

Op bedrijventerreinen en kantoorlocaties valt vaak weinig groen te ontdekken. Het gebied is vooral ingericht om te werken, te parkeren en voor transport met zwaar en intensief vrachtverkeer. Dat is logisch. Toch willen we hier ook graag vergroenen. Om de omgeving te verbeteren, hittestress bij grote asfaltvlaktes tegen te gaan en wateroverlast bij zware regenval te beperken. Ook maakt groen de werkomgeving aantrekkelijker. Dat is belangrijk voor werkgevers. De arbeidsmarkt is krap en zij moeten extra moeite doen om mensen aan te trekken. Een aantrekkelijke werkomgeving kan daarbij helpen.

Rendement

Vergroening van bedrijventerreinen (en werklocaties in het algemeen) vraagt om een nauwe samenwerking met het bedrijfsleven. De ruimte op werklocaties is beperkt, daarom is het rendement van extra groen een belangrijke factor.

Rotterdam heeft 43 bedrijventerreinen, met een oppervlakte van 700 hectare; de haven terreinen niet meegerekend. Er zijn bedrijventerreinen die ruimtelijke verbetering nodig hebben; herprofilering, revitalisering of een facelift. Bij deze verbeteringen bekeken we ook direct de mogelijkheden van extra vergroening.

Winkelgebieden leveren niet zoveel groen op als bedrijventerreinen. Toch is groen ook daar heel belangrijk,

want het zorgt voor een betere sfeer en verkoeling op hete dagen. We zagen de afgelopen jaren steeds meer initiatieven voor meer beplanting en groen. Soms bij de herinrichting van een winkelcentrum, soms kleinschalig groen bij ondernemers voor de deur.

Resultaten

De Spaanse Polder is één van de bedrijventerreinen die ruimtelijke verbetering nodig heeft. Ondernemers en gemeente werken hier samen, en vergroening is een belangrijk onderwerp. Zo heeft SEW Eurodrive zijn bedrijfsterrein groter en tegelijk groener gemaakt. We onderzoeken ook waar we als gemeente in de openbare ruimte bij bedrijventerreinen meer groen kunnen aanleggen. Zo komt er een openbaar parkje aan het water bij de Alblashaven.

Er is veel positieve aandacht voor vergroening van bedrijventerreinen, bijvoorbeeld ook met subsidiemogelijkheden van de provincie. Toch ging nog maar een klein aantal bedrijven ermee aan de slag. We hebben na overleg met parkmanagers van bedrijventerreinen geconcludeerd, dat we vergroening het beste kunnen aanpakken in samenhang met duurzaamheidsmaatregelen. De vergroening moet voor bedrijven financieel voordeel opleveren; een combinatie met zonnepanelen of pandisolatie werkt dan goed.

Keileweg

Brainpark

Winkelcentrum Lage Land

Eind 2021 hebben we aan maximaal vijf bedrijven groene gevels of hekken aangeboden. Daar hebben we enthousiaste reacties op gekregen. Met concrete voorbeelden hopen we ook andere bedrijven enthousiast te maken voor de voordelen van groen.

Op bedrijventerrein Schiebroek is met een proef de combinatie onderzocht van groene gevels en hekken met de isolatie van gevels of daken. De resultaten waren positief, en binnenkort zijn de eerste groene gevels en hekken daar een feit.

Op andere werklocaties zijn de afgelopen jaren mooie groene successen behaald. In het Merwe-Vierhavengebied (M4H) is de Keileweg opnieuw ingericht met veel extra groen. Dit is een voorbeeld van een nieuw type inrichting van de straat bij de herontwikkeling van het gebied. Ahoy en station van Prins Alexander zijn een groen dak rijker. Ook zijn verschillende kantoorlocaties bezig met vergroenen en verduurzamen. Bij de Alexanderknoop (Prins Alexander) werken particuliere gebouweigenaren samen om het gebied te verduurzamen en te verlevendigen. En in 2021 is op het Prins Alexanderplein, dat vooral een grote stenen vlakte was, groen aangelegd op basis van een plan van de ondernemers.

Samen met Rotterdam Partners hebben we een menukaart ontwikkeld om bij toekomstige congressen de organisatoren te laten bijdragen aan groene projecten, als een vorm van 'green legacy'. We konden dit concept nog niet verder uitwerken met een eerste congresorganisator, omdat congressen door corona niet door konden gaan.

Ook in winkelgebieden wordt aan meer groen gewerkt. Zo is in de afgelopen jaren extra groen aangelegd bij het winkelcentrum Keizerswaard (IJsselmonde) en de herinrichting van winkelcentrum Lage Land (Prins Alexander). Ook bij de herinrichting van winkelcentrum in Hoogvliet komt meer groen. Bij winkels werden geveltuinen aangelegd op initiatief van de ondernemers, bijvoorbeeld in de Bedrijveninvesteringszone van Plein 1953 in Pendrecht en in de Hoogstraat. Bij Heilige Boontjes op het Een-drachtsplein is op initiatief van de ondernemer ook extra groen aangelegd, in eigen beheer.

Vooruitblik

In 2022 gaan we verder met de aanpak bij de Spaanse Polder en willen we aansluiten bij andere bedrijventerreinen die gaan verduurzamen. Zoals gezegd zoeken we hierbij naar een combinatie met duurzaamheidsmaatregelen.

Terrein SEW Eurodrive

Winkelcentrum Keizerswaard

Bedrijventerrein Spaanse polder

‘Veel groene kansen op bedrijventerreinen’

Bedrijventerreinen bieden veel mogelijkheden voor vergroening. Maar dan moeten ondernemers er wel warm voor lopen. In Schiebroek werken ze daaraan. Edwin Markus is parkmanager van bedrijventerrein Schiebroek. Samen met Stefan Romijn van Stichting Stimular werkt hij aan het verduurzamen en vergroenen van deze ondernemerslocatie. Markus en Romijn spreken met de ondernemers op het bedrijventerrein.

Op de foto:
Edwin Markus (l) en Stefan Romijn (r).

Markus: ‘Wij vertellen ze welke groene investeringen ze kunnen doen. Bijvoorbeeld klimplanten tegen de gevel, sedum op het dak of een hek voorzien van vuurdoorn. Dat laatste werkt ook nog eens goed tegen inbrekers.’

Romijn: ‘Tot nu toe hebben zo’n vijf ondernemers laten weten dat ze met groen aan de slag willen. Wij helpen hen dan bij het maken van een plan. Veel anderen denken daar nog over na. Menig ondernemer vindt dat groen een bijdrage kan leveren aan de uitstraling van hun bedrijfsruimte. Dat geldt zeker voor de bedrijven die in hun panden klanten ontvangen. Een groene omgeving is veel representatiever dan een grijs bedrijventerrein.’

Markus en Romijn zijn blij dat de gemeente bereid is de groene plannen te ondersteunen. Bijvoorbeeld met subsidie. Markus: ‘Groen is niet de core business van veel ondernemers, dus als je iets wilt bereiken moet het ze niet te veel tijd en geld kosten. We proberen ze dus zoveel mogelijk werk uit handen te nemen.’

Franse sferen in Rotterdamse Hoogstraat

Enorm blij zijn de ondernemers van de Hoogstraat met de klimplanten langs de gevels. En met de perkjes die op verschillende plekken in de omgeving zijn aangelegd. Het initiatief van een groenere Hoogstraat komt van de ondernemers zelf.

Op de foto:
Harrie Baas

Harrie Baas van Harries Wine & Deli: 'We willen meer groen, minder autoverkeer. Daarom hebben we aan de linkerkant van de Hoogstraat langs de gevels blauwregens aangebracht. Dat zag er afgelopen lente en zomer geweldig uit. De sfeer was veel intiemer. Je waande je in Frankrijk. Mensen maakten foto's. Ook kregen we heel veel complimenten van mensen uit de buurt en van andere bezoekers die wat kwamen drinken op het terras. Een gouden zet dus die klimplanten. Waar we ook blij mee zijn, zijn de perkjes die de gemeente op diverse plekken heeft aangebracht.'

Eenrichtingsverkeer

De ondernemers van de Hoogstraat zijn ook blij dat de gemeente iets heeft gedaan aan het autoverkeer. 'Dankzij de gemeente is het gedeelte tussen de Ma-

riniersweg en het Oostplein nu eenrichtingsverkeer. Daarvoor kon je elkaar maar net passeren. Dat leverde gevaarlijke situaties op.'

Verlanglijstje

Er staat nog wel iets op het verlanglijstje van de ondernemers. Baas: 'Om de winkelstraat nog meer allure te geven, zouden we vaste terrassen willen bij de plekken waar de blauwregens staan. Om dat voor elkaar te krijgen, moeten de stoepen verbreed worden. Hoe mooi zou het zijn als die wens ooit uitkomt.'

Groen dichtbij huis.

Het is fijn wonen in een groene omgeving. Niet voor niks zagen we groene bewonersinitiatieven steeds populairder worden.

De gemeente bood bewoners al veel mogelijkheden om hun omgeving groener of anders groen te maken. Met bijvoorbeeld de aanleg van geveltuinten. Of groen in zelfbeheer nemen, al dan niet met ondersteuning van een wijk tuinman. Of een groeninitiatief met subsidie van de gebiedscommissie, de wijkraad of het wijkcomité. Deze aanpak hebben we de afgelopen jaren voortgezet en uitgebreid.

De mogelijkheden voor *Tegel eruit, groen erin* werden verder uitgewerkt. Zo werd in 2021 zelfs een tegeltaxi geïntroduceerd, die verwijderde tegels voor de buurt afvoert. Er is een groenmakelaar aangesteld, die complexe groenplannen van bewoners door de gemeentelijke organisatie loodst. Initiatieven voor extra groen in de buurt kunnen sinds 2019 maximaal 5.000 euro krijgen vanuit *Rotterdam gaat voor groen*. De gemeente verzorgt hierbij in principe de aanleg en het onderhoud. Vaak worden aanvragen voor dit budget gecombineerd met een bedrag van een gebiedscommissie of wijkraad.

Groene schoolpleinen zorgen ervoor dat schoolkinderen meer buiten zijn en meer bewegen; goed voor de gezondheid én de concentratie. Een ander voordeel is dat groen verkoeling en schaduw geeft bij hitte. Daarom stimuleerde de gemeente de aanleg van groene schoolpleinen, onder meer met subsidie. Ook opvang van regenwater is daarbij een aandachtspunt. Deze 'groenblauwe' schoolpleinen waren erg in trek.

Binnentuin Heliport

De finish - Rotterdam gaat voor groen.

Geveltuint

Tegelswippen Kruidenbuurt

Opzoomer Mee-actie 2021	Straten die deelnamen	m ² nieuw groen
Centrum	21	92
Charlois	60	616
Delfshaven	88	751
Feijenoord	79	635
Hillegersberg-Schiebroek	27	307
Hoek van Holland	5	33
Hoogvliet	10	96
IJsselmonde	22	126
Kralingen-Crooswijk	59	572
Noord	45	244
Overschie	12	117
Pernis	0	0
Prins Alexander	37	404
Rozenburg	3	11
Hele stad	468	4004

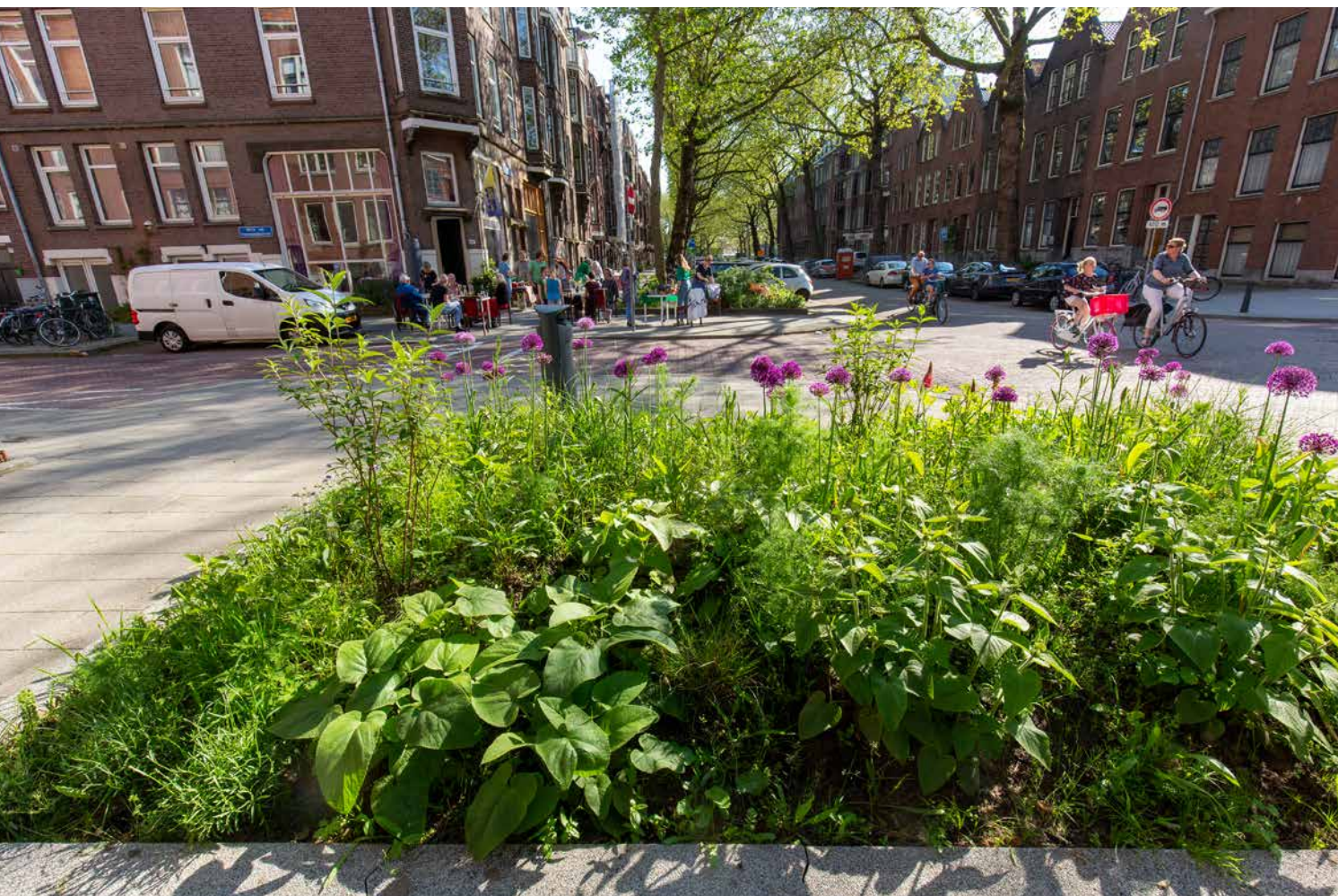
Daarnaast werd in 583 straten bestaand groen verbeterd.

Resultaten

Met het geld uit de *Rotterdam gaat voor groen*-pot zijn de afgelopen jaren bewonersplannen uitgevoerd in onder meer de Museumstraat en het Gouverneuhof (Oude Westen), de Graaf Florisstraat en de Heemraadsstraat (Delfshaven) en het plein aan de Lange Hilleweg (Hillesluis). In 2021 gebeurde dat aan de Noorderhavenkade, in de Insulindestraat, de Eendrachtsstraat en de Van der Palmstraat.

Steeds meer mensen deden mee met Opzoomer Mee, om met elkaar de straat of buurt te vergroenen.. Bewoners konden per straat maximaal 375 euro krijgen. De animo groeide met de jaren. In 2020 werden 279 groenacties uitgevoerd in straat of buurt en werd ruim 2.500 m² nieuw groen aangelegd. In 2021 gingen 468 straten met nieuw groen en 583 straten met bestaand groen aan de slag. Zo waren in bijna een kwart van alle Rotterdamse straten bewoners bezig met buurtgroen, vooral in Delfshaven, Charlois en Feijenoord.

Graaf Florisstraat

Willibrordusplein

De afgelopen jaren hebben vele Rotterdammers geveltuinen aangelegd. Onder meer geïnspireerd door de 1000-geveltuinenactie van Raymond Landegent in 2020. In 2021 meldden bewoners, ondernemers en de gemeente 119.361 tegels aan voor de 'tegelpw-competitie'. Die tegels hebben zij vervangen door gras of planten.

Veel privétuinen kunnen nog wel een stukje groener. Maar bewoners zien vaak op tegen het onderhoud van een groene tuin of weten er te weinig van. Daarom introduceerden we een video met een stappenplan voor een groenere tuin. We bereikten hiermee via social media minimaal 38.000 inwoners. Stek, de stadstuinwinkel, organiseerde in 2021 workshops waarbij bewoners hun

eigen natuurlijke tuin konden ontwerpen. Ook ontwikkelde Stek informatiepakketten en een informatieve website. We ondersteunden een actie in Ommoord waar bewoners gezamenlijk hun tuin gingen vergroenen. Het Rotterdams Milieucentrum organiseerde in 2021 samen met Cooldown City en het Rotterdams Volkstheater het Bomencircus in een aantal wijken. Na theater en circus konden bewoners gratis een boompje ophalen voor hun tuin of gemeenschappelijke binnenterrein. De gemeentelijke Tuincoach was actief bij rioleringsprojecten waar de voortuinen eruit moesten. We stimuleerden bewoners de tuin groener te maken en niet alle tegels terug te leggen. In 2021 was deze onder andere actief in de Architectenbuurt in Prins Alexander.

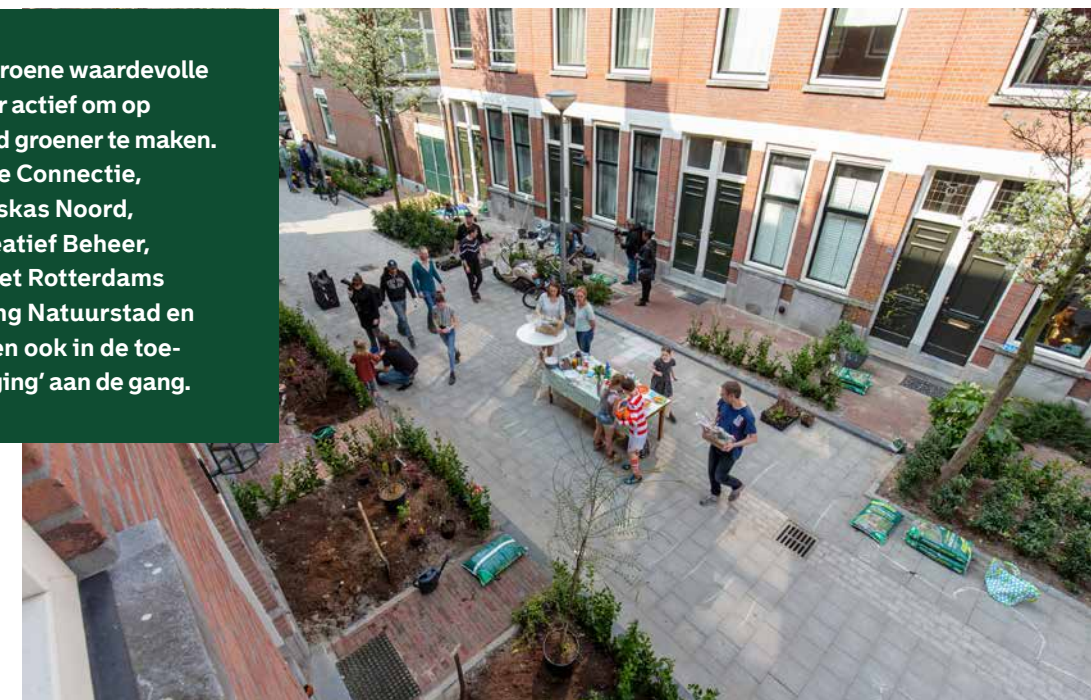

Albregt Engelmanstraat

Museumstraat

In Rotterdam zijn vele groene waardevolle partners onvermoeibaar actief om op allerlei manieren de stad groener te maken. Bijvoorbeeld De Groene Connectie, Groenweb Noord, Stadskas Noord, Rotterdamse Munt, Creatief Beheer, Stichting Tussentuin, het Rotterdams Milieucentrum, Stichting Natuurstad en vele anderen. Zij houden ook in de toekomst de 'groene beweging' aan de gang.

Akeleistraat

Plein basisschool De Margriet

Tot nu toe hebben we aan twaalf scholen subsidie voor groenblauwe schoolpleinen uitgekeerd, waarvan zes in 2021. Zes schoolpleinen zijn inmiddels aangelegd. Vorig jaar namen de Valentijnschool, De Rank en de Christophoor hun vernieuwde schoolplein in gebruik.

In 2021 zijn we gestart met de plannen voor herinrichting van zes openbare schoolpleinen. Dit zijn openbare pleinen in beheer bij de gemeente, die ook gebruikt worden als schoolplein. We zijn ook bezig met een pilot bij de nieuwbouwplannen voor de Arentschool (Kralingen) en de Fridtjof Nansenschool (Ommoord). Door bij nieuwbouwplannen gelijk de aanleg van een groenblauw schoolplein mee te nemen, scheelt dit in aanlegkosten en is minder (subsidie)budget nodig. Deze groenblauwe schoolpleinen zijn na de zomervakantie van 2022 klaar. Inmiddels zijn er meer nieuwbouwscholen die verkennen of ze al bij de inrichting een groener schoolplein kunnen meenemen.

Al met al zijn 20 schoolpleinen groenblauw gemaakt of worden ze dat nog.

Vooruitblik

In 2022 gaan we op allerlei manieren door met het stimuleren van de aanleg van groen dichtbij huis. Met Opzoomer Mee zetten we een nieuwe actie op touw voor groenprojecten in de straat. We blijven bewonersinitiatieven financieel mogelijk maken en er komt weer subsidie voor groenblauwe schoolpleinen. Vanuit het programma Rotterdams Weerwoord overleggen we met de woningcorporaties over vergroening. Ook praten we met makelaars en projectontwikkelaars over hoe zij kunnen bijdragen aan groenere tuinen van hun kopers. Met onze groene partners in de stad blijven we samenwerken aan ideeën en projecten om de stad nog groener te maken.

Mathenesserdijk

Plein basisschool De Notenkraker

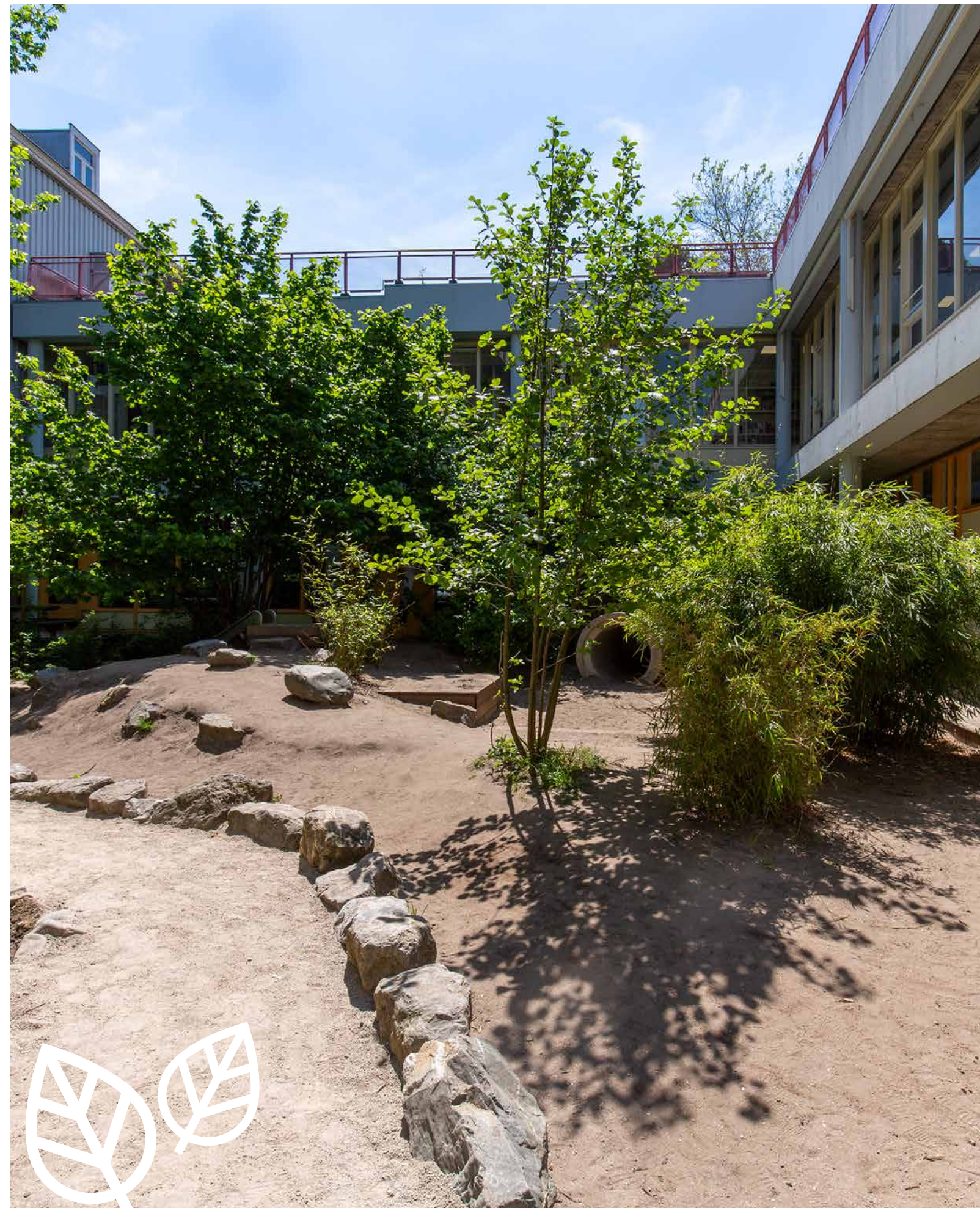
Plein Agnesschool

Plein basisschool De Vlinder

Plein basisschool Oscar Romero

Plein Augustinusschool

'Van guerrilla gardener naar wormenhotelier'

Ontwerper Ward Groutards houdt zich tegenwoordig meer bezig met biologie dan met ontwerpen. Want plantjes, daar heeft hij iets mee. Het begon vier jaar geleden met wat bakken groen in de buurt en inmiddels ligt er een verhoogd plantsoen voor de deur van Willibrordusplein 10 in Noord.

Op de foto:
Ward Groutards

'Vier jaar geleden begonnen mijn huisgenoten en ik kleinschalig met guerrilla gardening. Er was hier zo weinig groen, dat kon echt beter. Vervolgens hebben we een plan voor een verhoogd plantsoen ingediend bij de Awesome Foundation. We wonnen duizend euro om ons plan uit te voeren. De gemeente was ook geïnteresseerd en uiteindelijk kwam alles via de wijknetwerker in beweging.'

Sociaal

'De hele buurt heeft meegeholpen met de aanleg. Eerst met bakken metselen, later met beplanten en onderhouden. Het was echt leuk om te doen met z'n allen, dus sociaal heeft het ook veel opgeleverd.'

We hebben ook een wormenhotel waarvan ik de hotelier ben. Twintig huishoudens gooien daar hun gft-afval in en de wormen maken er compost van.'

Olievlek

'We hopen dat het idee zich als een olievlek uitbreidt. Mensen kunnen het project makkelijk kopiëren en in hun eigen buurt toepassen. We hebben bijvoorbeeld goed nagedacht over waterberging door onder in de bakken steenwol te doen. We stellen onze kennis en ervaring graag beschikbaar.'

'Er is genoeg energie in deze wijk'

Zo'n anderhalf jaar geleden verhuisde Arnold van Rotterdam-Noord naar -Zuid. Zijn nieuwe burens in de Oranjeboomstraat verwelkomden hem hartelijk en warm. Als hij keek naar de stoep voor zijn woonblok had hij een heel ander gevoel: kil en stenig. Daar wilde hij iets aan doen.

Op de foto:
Arnold van Ham (l) en straatgenoten

'De Oranjeboomstraat is een drukke straat met een brede stoep. Ik wilde graag een groene barrière tussen de huizen en het verkeer. Dat is veiliger voor de kinderen en het ziet er ook een stuk gezelliger uit. En samenwerken verbindt bewoners. Er is genoeg energie in deze wijk en door samen te werken breng je die energie samen.'

Buurtapp

'Ik belde overal aan en vroeg of mensen een plantenbak wilden adopteren. Bijna iedereen reageerde positief. Vervolgens heb ik een buurtapp aangemaakt. Samen met de buurman, die landschapsarchitect is, hebben we een plan gemaakt en ingediend bij de gemeente.'

Enthousiast

Nu staan er negen langwerpige plantenbakken met onder andere hoge siergrassen voor het woonblok. Afgewisseld met tonnen met het Oranjeboomlogo erop. 'Iedereen is enthousiast over het resultaat. Niet alleen door het groen maar het is hier ook gezelliger geworden. De looproute is leuker en we hebben een zomerfeest met barbecue georganiseerd. De energie in deze wijk stroomt nu volop.'

'Naar een groene Kruidenbuurt'

Al een jaar of twaalf woont Molgerd Lede in de Kruidenbuurt in Prins Alexander. Een wijkje uit de jaren zeventig met ruim duizend woningen. De bewoners zijn er al een paar jaar bezig met het verduurzamen van hun huizen en de buurt. 'Een pareltje in Rotterdam' noemt Lede zijn Kruidenbuurt. Maar de woningen zijn inmiddels bijna vijftig jaar oud en aan verduurzaming toe. Dat geldt ook voor de tuinen.

Op de foto:
Molgerd Lede

'De vergroeningsactie van afgelopen zomer deden we vooral voor de bewustwording. Tijdens Burendag hebben we met zo'n dertig bewoners tegels uit de tuinen gewipt en daarvoor planten in de plaats gezet. Met de subsidie van de gemeente hebben we een tegelwipper ingehuurd en zand en planten gekocht. Iedere bewoner bepaalde zelf hoeveel vierkante meter hij wilde vervangen. Wie het zelf niet kon, kreeg hulp van de burens.'

Alternatieven

De actie leverde een kleine zeventig vierkante meter groen op. 'Vroeger koos iedereen voor tegels omdat ze makkelijk te onderhouden zijn. Maar inmiddels

weten we dat er alternatieven zijn die wateroverlast en hittestress tegengaan.'

Toekomst

'In de toekomst willen we in de buurt ook de platte daken van de schuren vergroenen. De gemeente zou daarbij een grotere rol moeten pakken. Bijvoorbeeld door de regie te nemen en te zorgen dat ook de woningcorporaties meedoen. Anders blijven onze inspanningen een druppel op de gloeiende plaat.'

'Kinderen spelen heel anders op ons groene schoolplein'

Een klimboom, een speelberg met waterloop en een eetbare tuin. Het stenen schoolplein van basisschool De Rank in Rozenburg is veranderd in een groene ontdekplek. En dat maakt een groot verschil. Directeur Jolanda van Os: 'Alle kinderen zijn nu bezig met spelen en ontdekken.'

Op de foto:
Jolanda van Os

Jolanda van Os: 'Ons oude schoolplein was absoluut niet uitdagend voor onze kinderen. Het bestond voor 99% uit stenen. We wilden kinderen graag meer betrekken bij de natuur. Daarom hebben we bij de gemeente subsidie aangevraagd voor een groenblauw speelplein. Ons bestuur heeft dat subsidiebedrag flink aangevuld. Wij konden aan de slag!'

'Samen met de kinderen, ouders en specialisten maakten we een mooi en werkbaar plan. Nu is er een speelberg met een glijbaan en een waterloop. Kinderen kunnen dammetjes maken en met water spelen. Of door een wilgentunnel kruipen en schuilen in een wilgenhut.'

'We verheugen ons al erg op het voorjaar. Dan zitten namelijk alle planten erin en hebben we ook onze eetbare tuin aangelegd. Dat wordt vast een prachtige groene oase. We gaan ons schoolplein dan ook tijdens de lessen gebruiken. Kinderen krijgen les in ons buitenleslokaal met krijtbord en arena. We plukken fruit uit de tuin. En gaan we samen met de kinderen de tuin onderhouden. Maar vooral ook erg veel spelen. Een mooi vooruitzicht!'

De finish - Rotterdam gaat voor groen.

Colofon.

De finish

Rotterdam gaat voor groen 2018 - 2022

Gemeente Rotterdam, januari 2022

Stadsontwikkeling, afdeling Ruimte,
Wonen & Milieu

Grafische vormgeving:

Tappan

Druk:

Veenman

Fotografie:

Gemeente Rotterdam: pagina 1, 2, 11 Ecologische verbinding Stadionpark, 12-13 Eva Cohen-Hartogkade, 14-15 Hollandsestraat en Overijsselsestraat, 26-27 tuin op huis en Dakakkers, 28-29 yoga op het dak, 30-31 links- en rechtsonder, 48-49 linksboven

Arnoud Verhey: 4, 9, 11, 12-13 m.u.v. Eva Cohen-Hartogkade, 14-15 Beukelsplein, Burgemeester Oudlaan, Schepenstraat, 18-19, 20-21, 22, 25, 26-27 daktuin Depot, 35, 36, 39, 40-41, 42-43, 44, 47, 48-49 linksonder, 50-51 m.u.v. linksonder, 52-53, 54-55, 56, 59, 60, 63

Eric Fecken: 28-29 Hogeschool Rotterdam

Astrid Holzer: 30-31 rechtsboven

Juurlink en Geluk: 14-15 Tuschinskypark

Jan van der Poel: 28-29 Leuvepaviljoen, 50-51 linksonder

Levien Willemse: 48-49 rechtsboven

Your Captain Luchtfotografie: 28-29 Dak De Peperklip, 32

**Rotterdam
gaat voor
groen.**

**Gemeente
Rotterdam**